
PWYLLGOR IAITH DYDD IAU, 29 EBRILL 2021

YN BRESENNOL:

Olaf Cai Larsen (Is-Gadeirydd)

Y Cyngorwyr: Elwyn Edwards, Alan Jones Evans, Aled Ll. Evans, Alwyn Gruffydd, Judith Mary Humphreys, Elwyn Jones, Eric M. Jones, John Pughe Roberts, Eirwyn Williams, Elfed Williams a Beca Brown

SWYDDOGION:

HEFYD YN BRESENNOL:

YMDDIHEURIADAU: Y Cyngorwyr Elin Walker Jones a Kevin Morris Jones

1. YMDDIHEURIADAU

Derbyniwyd ymddiheuriadau gan y Cyngorwyr Elin Walker Jones ac Kevin Morris Jones.

2. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

Ni dderbyniwyd unrhyw ddatganiadau o fuddiant personol.

3. MATERION BRYD

Ni dderbyniwyd unrhyw faterion bryd.

4. COFNODION

Llofnododd y Cadeirydd gofnodion y cyfarfod blaenorol o'r pwyllgor hwn a gynhaliwyd ar y 28ain Ionawr, 2021 fel rhai cywir.

Rhannodd y Cadeirydd ymateb a dderbyniwyd gan yr AS Ken Skates. Nododd y llythyr y bydd penderfyniad ynghylch dyfodol y rhaglen Arfor yn cael ei wneud wedi iddynt dderbyn gwerthusiad o'r rhaglen bresennol.

5. CYNLLUN HYBU'R GYMRAEG 2019 - 2023: CYFRANIAD ADRAN YMGYNGHORIAETH

- Derbyn yr adroddiad gan nodi'r sylwadau a dderbyniwyd.
- Dymuno'n dda i'r adran yn eu hymgais barhaol i hyrwyddo defnydd y Gymraeg ymhellach ymysg eu staff.

Cyflwynodd y Pennaeth Adran YGC ei adroddiad yn amlygu'r camau a gymerwyd o fewn yr adran er mwyn hybu'r Gymraeg ymysg staff. Cododd y pwyntiau pwysig fel a ganlyn;

- Nododd bod yr adran wedi profi llwyddiant drwy gydweithio gyda'r Swyddogion Iaith er mwyn eu rhoi ar ben ffordd gyda'u hymdrechion.
- Eglurodd bod staff wedi cwblhau Hunan-asesiadau iaith i'w clymu i fewn i'r drefn ac o ganlyniad wedi sylweddoli ba pwyslais sydd ar ddefnyddio'r iaith.
- Ategodd bod canran uchel o staff di-gymraeg yn yr adran o gymharu ag adrannau eraill o fewn y Cyngor.
- Rhannodd bod 92% o aelodau staff yn cwrdd â gofynion eu swydd ond eglurodd ei bod wedi cymryd peth amser i gymryd fan hyn drwy wersi a dulliau eraill.
- Nododd bod y cynllun cyfeillion wedi helpu i sicrhau bod defnydd iaith yn cael ei hyrwyddo yn naturiol ymysg siaradwyr Cymraeg.
- Rhannodd enghraifft o un swyddog a ymunodd yn ystod y cyfnod clo gan nodi bod Swyddog arall yn ei chefnogi i gychwyn sgysiau yn y Gymraeg.
- Eglurodd mai asgwrn cefn y llwyddiant yw gwersi Cymraeg drwy *Teams* a drwy'r bartneriaeth â'r Brifysgol - nododd bod hyn ar y cyd efo cyswllt rheolaidd gyda swyddogion iaith.
- Rhoddodd bwyslais ar yr aelodau staff canlynol; Alex Jones, Nansi John ac Owain Angus Duncan sydd wedi llwyddo â'u hymdrechion ac o ganlyniad i hynny wedi ennill gwobr goffa Dafydd Orwig.
- Nododd o 2014 ymlaen bod staff yn mynd i gyfweiliadau a chyfarfodydd mewn perthynas â chymwysterau proffesiynol ac yn Defnyddio'r Gymraeg Rhoddwyd cyfle i'r aelodau ofyn cwestiynau a chynnig sylwadau. Yn ystod y drafodaeth, codwyd y sylwadau canlynol:-

- Gofynnodd aelod beth yw polisi penodi'r adran er mwyn sicrhau penodi staff sy'n siarad Cymraeg. Ategodd y byddai'n werthfawr bod mewn sefyllfa lle gall y Cyngor ysgogi mwy o siaradwyr Cymraeg i ddilyn gyrfaeodd technegol ac arbenigol er mwyn osgoi'r trafferthion penodi.
- Diolchodd yr aelod am y cyflwyniad ac yn ychwanegol at y Swyddogion Iaith am weithio'n ddiwyd ym mhob adran.
- Gofynnodd a oedd cyfle i ddylanwadu ar y rhan ddeiliad a chontractwyr allanol i ddefnyddio Cymraeg pan maent yn delio a'r adran YGC.
- Holodd aelod faint o staff sy'n gweithio o fewn yr adran er mwyn gosod cyd-destun i'r ffigyrau oedd wedi cwblhau'r hunanasesiad.
- Awgrymodd aelod y dylai'r Cyngor weld yr elw buan o'r cydweithio sydd wedi bod rhwng y Cyngor a'r system addysg leol i hyrwyddo pynciau STEM ymysg disgyblion lleol.
- Mynegodd aelod bod yr adroddiad yma yn dod gan adran sy'n wynebu llawer mwy o heriau nag eraill i benodi siaradwyr Cymraeg oherwydd y sgiliau penodol sydd angen.
- Ategodd at hyn gan ofyn ba ymdrech sy'n cael ei wneud i gyrraedd y gweithlu arbenigol ar draws Gymru at ddibenion penodi.
- Holodd aelod sut mae'r adran yn sicrhau defnydd o dermau technegol Cymraeg cywir.

Mewn ymateb i rai o'r sylwadau nododd y Pennaeth Adran YGC;

- O ran swydd disgrifiad mae ymgais barhaol i sicrhau bod penodiadau yn cyrraedd y dynodiad iaith ofynnol, fodd bynnag nid oes gan bob arbenigwr y maes sgiliau iaith. Parhaodd gan nodi bod yr adran yn ceisio trosi siaradwyr Saesneg i'r Gymraeg drwy gynnig gwersi.
- Datganodd bod gan yr adran ymgais i sicrhau bod staff yn rhugl y Gymraeg a bod y rhai sy'n llwyddo yn parhau i ddefnyddio a dysgu mwy am y Gymraeg.

- Ateggodd bod yr adran YGC yn gweithio i sawl corff er mwyn dod ag arian i'r Cyngor ac felly yn gwerthu sgiliau peirianyddol a thechnegol. Parhaodd i nodi nad oedd y sgiliau gan siaradwyr Cymraeg ar bob achlysur.
- Fel datrysiaid i hynny, nododd y Pennaeth eu bod yn cydweithio efo Coleg Menai/ Llandrillo a Phrifysgol Glyndŵr er mwyn creu cyfleoedd i siaradwyr Cymraeg ddilyn gyrfaedd technegol ac arbenigol.
- Rhannodd her arall sy'n wynebu'r adran, sef bod cyflogau Cyngor o fewn yr adran yn uchel yn lleol, fodd bynnag bod yna gystadleuaeth yn genedlaethol gan i gyflogau tueddu i fod yn uwch ac yn denu staff Cymraeg.
- Nododd bod cytundebau yn nodi bod y Gymraeg yn flaenoriaeth, a rhoddir pwyslais ar yr iaith wrth ymdrin â chwmnïau. Rhoddwyd enghreifftiau o gwmnïau o Loegr yn datblygu ymwybyddiaeth iaith o ganlyniad i gydweithio â'r adran.
- Cytunodd bod angen amryw o ddulliau er mwyn hyrwyddo a hybu'r Gymraeg o fewn yr adran gan ei fod yn bwysig cadw'r Gymraeg yn iaith fyw sy'n cael ei weld yn addasu ymysg meysydd amrywiol.

6. CYNLLUN HYBU'R GYMRAEG 2019 - 2023: CYFRANIAD ADRAN ECONOMI A CHYMUNED

Derbyn yr adroddiad gan nodi'r sylwadau a dderbyniwyd.

Cyflwynodd y Pennaeth Adran Economi a Chymuned ei hadroddiad gan nodi'r ymatebion a phrif bwyntiau o ran hyrwyddo'r iaith Gymraeg o fewn yr adran. Ateggodd bod yr adran Economi a Chymuned mewn sefyllfa wahanol i adran fel yr YGC gan fod rhan fwyaf o'r staff yn gallu'r Gymraeg ac yn ei ddefnyddio oherwydd natur eu gwaith.

Cychwynnodd gan bwysleisio bod 97% o staff yr adran wedi cyrraedd y dynodiad iaith ddisgwyliedig. Ateggodd bod mwy o waith i wneud ymysg staff sydd wedi bod yn yr adran am amser hir ac yn gallu'r Gymraeg ond ddim yn ei ddefnyddio. Nododd nad oedd heriau recriwtio a bod staff newydd ieuengach yn tueddu i ddefnyddio'u Gymraeg yn naturiol.

Cyfeiriodd at yr adroddiad sy'n cynnwys dolenni perthnasol ar gyfer mwy o wybodaeth ynghylch hyrwyddo'r iaith. Tynnodd sylw at y prif bwyntiau fel a ganlyn;

- Bod gan yr adran gobeithion y byddai modd cyllido dilyniant i gynllun Arfor os bydd arian ar gael.
- Fuodd cynllun i gyflwyno cerddoriaeth Gymraeg i fusnesau sy'n anghyfarwydd a diwylliant Cymreig yn un llwyddiannus er mwyn hybu'r Gymraeg o fewn y sector Twristiaeth.
- Ymfalchiodd yn y gwasanaeth llyfrgelloedd lle mae 100% o staff yn siaradwyr Cymraeg ac yn ei ddefnyddio'n naturiol. Fel gweithwyr yn y gymuned, cydnabuwyd bod ganddynt rôl ychwanegol fel hyrwyddwyr iaith ymysg llyfrgellwyr. Rhannodd lythyr gan un o drigolion sy'n defnyddio'r gwasanaeth ac wedi ymddiddori yn yr iaith o ganlyniad i'r ymdrechion gan y staff.
- O ran cytundebau gyda chwmnïau allanol, nododd mai'r gwasanaeth hamdden oedd yr her fwyaf iddynt er mwyn hyrwyddo'r Gymraeg, yn arbennig mewn ardaloedd llai Cymreig yn y Sir.
- Eglurodd bod hyn wedi ei ddatrys yn rhannol wrth i gwmni Byw'n Iach gymryd yr awenau. Sicrhodd bod y cwmni yn glynu at bolisi iaith y Cyngor fel rhan o'u contract
- Nododd bod rhwystrau mewn rhai achosion, er enghraifft rhagwelir bydd diffyg Cymraeg mewn cyfarfodydd gyda Llywodraeth Prydain er mwyn trafod cyllid, gan na fydd Llywodraeth Cymru'n gyfrifol dros ddyrannu hwn.

Rhodddwyd cyfle i'r aelodau ofyn cwestiynau a chynnig sylwadau. Yn ystod y drafodaeth, codwyd y materion canlynol:-

- Mynegodd aelod ei thristwch na fydd Llywodraeth Cymru'n gyfrifol am ddyrannu cyllid i raglenni newydd ac ategodd y byddai effaith andwyol ar yr iaith Gymraeg.
- Croesawu twristiaeth gynaliadwy - gwerthu lle fel cyrchfan yn negyddol, neu ormodedd yn dinistrio beth mae'r bobl yn dod i'w cael.
- Ymfalchiodd bod newid pwyslais ar y math o dwristiaeth sy'n fuddiol i ardal fel Gwynedd sef y math cynaliadwy.
- Cytunodd aelod bod angen i gwmni Byw'n Iach ymrwymo i hyrwyddo'r Gymraeg ymysg eu staff. Gofynnodd sut mae hyn yn cael ei fesur a herio gan yr adran.
- Gofynnodd aelod am fwy o wybodaeth ynghylch y gwahaniaeth fydd rhwng delio a grantiau o Lundain yn hytrach o Gaerdydd a faint o ddylanwad fydd gan y Cyngor i fynnu defnydd o'r Gymraeg. Ategodd bod eisoes enghraifft gyda'r Bwrdd Uchelgais Economaidd sy'n cael ei arwain fwy gan San Steffan ac mae'n dangos bod dylanwad negyddol ar yr iaith Gymraeg.
- Cyfeiriodd aelod at staff y Llyfrgelloedd fel llysgenhadon naturiol yn eu rôl a chwestiynodd a yw'n werth cynnwys hyn yn y swydd ddisgrifiad ar gyfer y dyfodol.
- Cyfeiriodd aelod at y galw am wersi Gymraeg yn mynd drwy'r to, gan bobl sydd eisiau dod ar eu gwyliau. Ategodd eu bod yn gweld y Gymraeg fel rhywbeth sy'n cyfoethogi eu profiad o fod yng Nghymru.
- Nododd aelod ei fod yn rhan o brotocol i bobl yn yr adrannau wybod bod disgwyliad iddynt ddefnyddio'r Gymraeg.

Mewn ymateb i rai o'r sylwadau a'r cwestiynau uchod, nododd y Pennaeth Adran Economi a Chymuned;

- Er mwyn sicrhau twristiaeth gynaliadwy bod angen cyfyngu niferoedd ymwelwyr mewn rhai ardaloedd a bod trafodaeth yn digwydd yn yr adolygiad.
- Bod gwaith monitro gwasanaeth o'r Cyngor yn digwydd i fesur perfformiad cwmni Byw'n Iach gydag Aelod Cabinet yn cwrdd â'r cwmni i herio perfformiad. Ategodd bod data ganddynt, yn ymwneud a chyrhaeddiad staff a dynodiadau iaith swydd.
- Mewn perthynas â defnydd y Gymraeg mewn cyfarfodydd, nododd bod cyfarfodydd rhithiol wedi caniatáu i fwy o Gymraeg cael ei ddefnyddio gan fod meddalwedd fel Zoom yn caniatáu cyfieithu ar y pryd.
- Nad oedd sicrwydd hyd hyn ynghylch trefniadau gydag arian o'r cronfeydd newydd sy'n disodli cyllid Ewropeaidd. Rhagdybir mai Llywodraeth Prydain yng Nghymru fydd yn delio a'r ceisiadau.
- Bod diwylliant Cymreig naturiol ymysg staff Bwrdd Uchelgais Economaidd Gogledd Cymru gan fod rhan fwyaf yn rhugl y Gymraeg. Fodd bynnag cydnabuwyd bod her gyda chyfathrebu a thrafod gyda'r Llywodraethau am ei fod yn digwydd drwy'r Saesneg.
- Mewn ymateb i'r cwestiwn ynghylch staff y Llyfrgelloedd, nododd nad yw'r rôl o fod yn llysgennad i'r iaith yn benodol yn y swydd ddisgrifiad. Fodd bynnag, mae hyrwyddo'r Gymraeg yn rhan naturiol o'r swydd.

Ategodd yr Ymgynghorydd Iaith y pwyntiau canlynol:

- Bod cymal ym mholisi iaith y Cyngor sy'n nodi ei fod yn ddisgwyliedig i staff y Cyngor gyfathrebu yn y Gymraeg. Ategodd bod y polisi dan sylw wrthi'n cael ei ddiwygio a bod cyfle yn y diwygiad i atgoffa staff am y cymal hwn wrth hyrwyddo'r polisi newydd.
- Mewn perthynas â chyfathrebu, mae newid wedi bod dros y flwyddyn ddiwethaf, gyda 'Teams' yn rhwystr oherwydd diffyg cyfleuster cyfieithu ar y pryd ac nid pawb

sy'n fodlon defnyddio Zoom sydd â darpariaeth dda.

7. POLISI TROSGLWYDDO IAITH YN Y CARTREF LLYWODRAETH CYMRU

Derbyn yr adroddiad gan nodi'r sylwadau a dderbyniwyd.

Cyflwynodd yr Ymgynghorydd Iaith gwybodaeth ynghylch polisi trosglwyddo iaith yn y cartref gan Lywodraeth Cymru. Ategodd y buodd ymgynghoriad ar ddechrau'r flwyddyn ddiwethaf cyn y cyfnod clo cyntaf, ac o ganlyniad i hyn nad yw'r polisi wedi dod o flaen y pwyllgor fel dogfen ddrafft.

Eglurodd prif ddiben y polisi sef ffocysu ar drosglwyddo iaith o fewn y cartref yn unig a chynnig arweiniad er mwyn galluogi rhieni a gofalwyr i gyflwyno'r Gymraeg i'w plant yn y cartref. Croesawodd yr Ymgynghorydd Iaith y ddogfen gan egluro ei fod yn manylu ar faes allweddol, sef annog rhieni sydd wedi dysgu Cymraeg eu hunain o fewn y system addysg i drosglwyddo'r iaith ar yr aelwyd gyda'u plant hwy.

Eglurodd bod ambell i ddatblygiad ymhellach angen gan gynnwys;

- Datblygu gwell dealltwriaeth ar ymarferion iaith a rhesymau siaradwyr dros beidio trosglwyddo.
- Amseru'r cyhoeddiad sef cyn cyhoeddiad canlyniadau'r cyfrifiad diweddaraf sydd â data defnyddiol ynghylch yr iaith Gymraeg
- Diffyg ystyriaeth i effaith y pandemig Covid-19 ar arferion iaith tra bu'r ysgolion ar gau.
- Diffyg manylder gydag ambell i gam o fewn y polisi a sut i'w gwireddu.
- Ei bod yn anwybyddu teuluoedd lle mae'r Gymraeg yn iaith naturiol.
- Elfennau sut i ysbrydoli plant i ddefnyddio eu Cymraeg ac ail gynnau'r sgiliau drwy gefnogi'r teulu cyfan.

Rhoddwyd cyfle i'r aelodau ofyn cwestiynau a chynnig sylwadau. Yn ystod y drafodaeth, codwyd y materion canlynol:-

- Cytunodd aelodau bod diffyg manylder o fewn y polisi a bod angen enghreifftiau cyfredol o sut y bwriedir gweithredu'r camau.
- Ategodd aelod bod tystiolaeth yn ymddangos mewn ysgolion bod effaith negyddol sy'n deillio o ddefnydd gormodol o sgriniau dros y cyfnod clo wedi newid arferion iaith. Ategodd bod hyn yn cynnwys plant yn siarad Saesneg â'u brodyr a chwiorydd.
- Rhoddodd un aelod sylw bod pwyslais yr adroddiad ar ardaloedd lle mae plant yn ennill eu Cymraeg drwy'r system addysg ond yn peidio â throsglwyddo'r Gymraeg ar yr aelwyd gyda'u plant hwy yn y dyfodol. Ategodd mai rheswm dros hyn yw gan mai Saesneg yw eu mamiaith.
- Mynegodd aelod nad oedd pwyslais ar broblemau sydd fan hyn mewn ardal lle mae Cymraeg yn iaith naturiol o fewn y cartref i'r mwyafrif
- Ategodd aelod at hyn gan nodi nad oes sicrwydd beth fydd effaith tymor hir y cyfnodau clo ar yr iaith gan fod arferion plant wedi newid.

Dechreuodd y cyfarfod am 10.00 y.b. a daeth i ben am 11.30 y.b.

CADEIRYDD